

Измерители на пазарната икономика

Съвременната теория за развитие на икономиката определя икономическия растеж като приоритетно направление за демократично развитие на обществото, за формиране на подходящи условия на живот и възпроизводство на хората. Съществен принос за реализация на тази потребност дава макроикономическата теория като система от теоретични принципи за функциониране на националната икономика за обобщено поведение на нейните структурни единици(фирмите), за механизмите на връзките и взаимодействията между тях и за резултатите от това поведение. Тяхното изучаване разкрива важни закономерности в цялостното развитие на икономиката. На тази основа се разработва макрополитика за растеж на националното производство, за висока заетост на трудовите ресурси и ниска безработица, за стабилни цени и други.

Макроикономическата теория изучава поведението на съвкупната икономическа активност, нейното количествено изразяване чрез показателите на националното сметководство: брутен вътрешен продукт (БВП), нетен национален продукт (ННП), национален доход (НД), личен доход (ЛД), разполагаем доход (РД). Тези макроизмерители са обект на разглеждане в темата, която представя обобщен модел на икономика, изразен с циркулиращите потоци на доходите и разходите в нея, същността и начините за измерване на БВП като основен макроизмерител, необходимостта и значението на другите макроизмерители.

9.1. Циркулиращите потоци на доходите и на разходите в икономиката

Макроикономиката обхваща огромен брой стопански единици-производители (фирми) и потребители(домакинства), които се намират в непрекъснато взаимодействие. В резултат на това се формират съвкупни величини и процеси като: общо равнище на производството на стоки и услуги, общо равнище на цените, заетостта и безработицата, общ платежен баланс на външно-търговските операции и т.н. Анализът на състоянието и на тенденциите в развитието им стои в основата на макрополитиката като съвкупност от целенасочени въздействия на определени национални институции (държава, правителство, централна банка и др.) върху националното стопанство за създаване на благоприятни условия за постигане на оптимални резултати от функционирането

му, т.е. постигане на общо равновесие в икономиката (макроравновесие).

В зависимост от функционалното предназначение на съвкупните стопански процеси и дейности, те могат да се синтезират и представят като взаимосвързани циркулиращи потоци на доходи и разходи.

От фирмите към домакинствата се движи потокът на доходите от използваните производствени фактори. От домакинствата към фирмите циркулира потокът на разходите за закупени стоки и услуги.

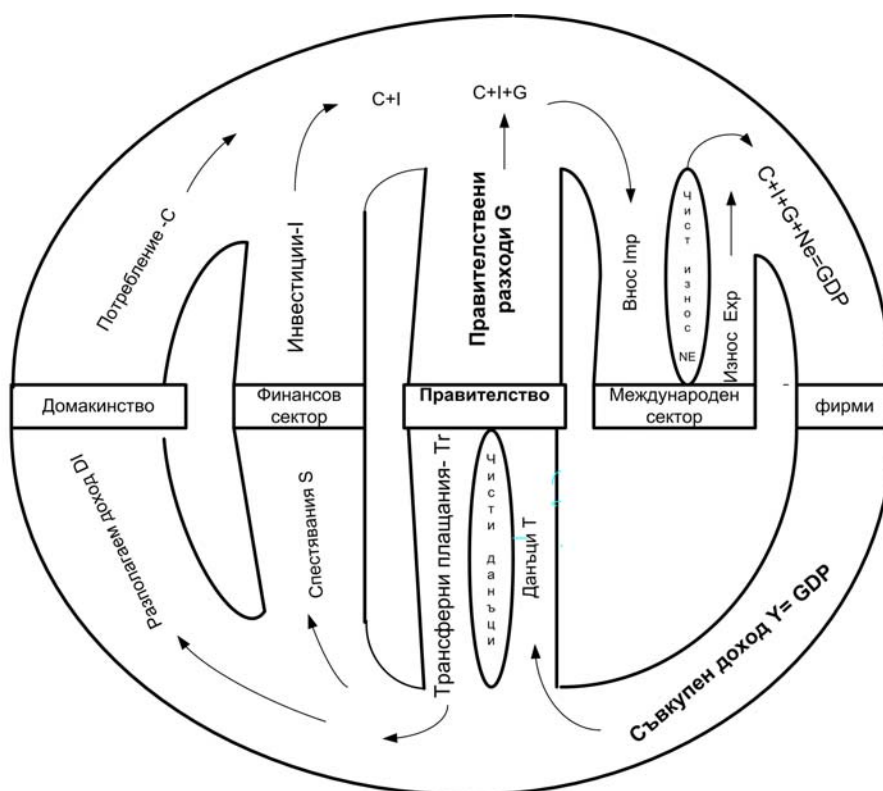
От потока на доходите в икономиката се изземват или прибавят по-малки парични потоци. Те влияят по различен начин на доходите:

- данъчните плащания намаляват доходите на домакинствата, но осигуряват доходи за държавния бюджет;
- трансферните плащания от бюджета увеличават доходите на домакинствата;
- данъчните плащания са по-големи от трансферните плащания от бюджета, което намалява доходите на домакинствата;
- спестяванията на домакинствата намаляват техния доход;

От домакинствата към фирмите циркулира потокът на разходите за закупуване на различни стоки. Той е равен на сумата от пазарните цени на закупените стоки и услуги. В него се включват следните парични потоци:

- потребителски разходи за покупка на стоки, произведени в страната. Домакинствата използват по-голяма част от доходите си за покупка на стоки и услуги, а останалата част превръщат в спестявания. Техният доход се декомпозира на разходи за потребление и за спестявания. Спестяванията са отложено търсене на стоки или натрупване на парични средства с цел превръщането им в капитал. И в двата случая спестяванията излизат от потока на доходите и се вливат в капиталовия пазар;
- инвестиционни разходи за покупка на инвестиционни стоки. Този поток преминава през банковата система, която трансформира спестяванията на домакинствата и фирмите в инвестиции;
- държавни покупки на различни стоки и услуги. С приходите от данъците държавата купува стоки и услуги за да изпълни своите функции. Държавата предоставя също социални помощи за безработни, нетрудоспособни, т.е. извършват се трансферни плащания от бюджета;

- Нетен експорт като разлика между износа и вноса на стоки. Всяка стока намалява потока на разходите и съответно търсенето на продуктите на националните фирми в страната. В случаите, когато износът е по-голям от вноса, т.е. нетният експорт е положителна величина, се увеличават доходите на фирмите износителки и техните разходи. Когато нетният експорт е отрицателна величина, което означава, че вносът е по-голям от износа, потокът на покупки от националните фирми се намалява. Това намалява техните разходи и доходи.

фиг. 9.1. Циркулиращи потоци на доходите и разходите

От изложеното следва, че в модела на циркулиращите парични потоци в икономиката доходите на стопанските субекти се превръщат в разходи за покупка на различни стоки и услуги (фиг. 9.1). За да се определи техният размер и степента на влияние върху общото равновесие на икономиката, се използват съответни макроизмерители като: брутен вътрешен продукт, нетен национален продукт, национален доход, личен доход, разполагаем доход.

9.2 Същност и измерване на брутният вътрешен продукт

Брутният вътрешен продукт(GDP-Gross domestic product) измерва количеството крайни стоки и услуги, произведени и реализирани на територията на една страна за една година.

Произвежданите стоки и услуги се характеризират с голямо разнообразие – храни, дрехи, мебели, лекарства, машини, сгради и много други. За тяхното измерване се използват пазарните цени. Например ако са произведени 1000 тона домати, 5 милиона чифта обувки и т.н сумата от тяхното количество, умножена по цената им, формира брутния вътрешен продукт. Следователно брутният вътрешен продукт изразява пазарната стойност на крайните стоки и услуги, произведени през текущата година. Но цените се изменят в резултат на инфлацията, която ги повишава. Ето защо брутният вътрешен продукт трябва да измерва икономиката не само в текущи цени, но и в съпоставими цени. Измерен в текущи цени, брутният вътрешен продукт се нарича **номинален**, а в съпоставими цени-**реален**.

При определяне на брутния вътрешен продукт се включват само крайните продукти. Това са такива стоки и услуги, които са преминали през съответните стадии на производство и са попаднали в ръцете на техния краен потребител. Костюмът е краен продукт, за разлика от преждата и плата,от които е произведен. Последните са междинни продукти. Те не се включват при пресмятане на брутния вътрешен продукт, защото ще се получи повторно броене, т.е. отчитане на една и съща продукция два пъти. За да се избегне това, при измерване на брутния вътрешен продукт се сумира само добавената стойност. Това е стойността, която се добавя от всяка фирма.

Добавената стойност се определя като от обема на продажбите на фирмата се приспадне стойността на материалите, закупени от нея за производството на дадена продукция. Те се наричат междинни разходи. Например обемът на продажбите на шивашката фирма “Прогрес” е 3,4 млн.лева за текущата година. Тя е направила междинни разходи за покупка на суровини и материали(платове, помощни материали,конци и др.) за 1,6 млн. лева. Разликата от 1,8 млн. лева (3 400 000 - 1 600 000) представлява добавените разходи. В тях се включват възнаграденията на собствениците на основните производствени фактори, които са допринесли за производството на крайната продукция като: работна заплата, лихви за кредиторите, печалба за фирмата като предприемач в шивашкия бранш. За да изчислим брутния вътрешен продукт събираме стойността, добавена от всички фирми в икономиката.

Освен междинните стоки и услуги от brutния вътрешен продукт се изключват също така: покупко-продажбата на ценни книжа (акции, облигации); частните дарения; трансферните плащания от правителството (социални помощи за безработни, разходи за социално осигуряване, за субсидии на селското стопанство и др.). Те не участват в текущото производство и не увеличават brutния вътрешен продукт.

Като мярка за текущото производство brutният вътрешен продукт не включва произведените през минали години стоки и услуги. Например дърводелецът Станоев продава стар банциг. Машината получава пазарна оценка, но тя няма да се включи в обема на brutния вътрешен продукт, защото е резултат от минало производство.

За да се определи brutният вътрешен продукт се прилагат три основни подхода: производствен подход, известен като подход на добавената стойност; разходен подход, свързан с потока на разходите и доходен подход, базиращ се на потока на доходите в националната икономика.

Производственият подход или подход на добавената стойност се използва за определяне обема на brutния вътрешен продукт чрез сумиране на добавената стойност, създадена от всички фирми в икономиката на една страна. Определя се като разлика между пазарната стойност на продуктите и стойността на междинните стоки(суровини, материали и др.) участвали в тяхното производство. Например, ако общите продажби на фирма производителка на автомобили възлизат на 100 млн. лева, от които 40 млн. лева представляват стойността на стоманата, гумите, пластмасата, електричеството и други междинни продукти, купени от фирмата за автомобилното производство, то величината на добавената стойност представлява разликата между тях – 60 млн.лева. По нататък можем да насочим вниманието си към производителя на гуми, който е продал гуми за 350 хил.лева на производителя на коли. От тях фирмата за гуми е платила 150 хил.лева за каучук, полиестерна корда и други входни суровини. Добавената стойност при производителя в този случай е 200 хил.лева

Приносът на производителя на коли и съответно на производителя на гуми за създаването на brutния вътрешен продукт се отразява в размера на добавената стойност. Можем да продължим същите пресмятания за производителя на стомана и за всички други фирми. За да изчислим brutния вътрешен продукт, събираме добавената стойност от всички фирми в националната икономика.

Разходният подход разглежда brutния вътрешен продукт като сума от разходите за всички крайни стоки и услуги, произведени през годината. Представен по този начин, той включва следните четири компонента:

Разходи за потребление (С). Те включват разходите на домакинствата за крайни стоки и услуги, както за краткотрайна, така и за дълготрайна употреба. Към стоките за краткотрайна употреба се отнасят храната, облеклото, лекарствата и др. В групата на стоките за дълготрайна употреба влизат жилищата, мебелите, битовата електротехника, леките автомобили и др.. Услугите включват образование, здравеопазване, юридическа помощ, такси за културни и спортни развлечения и др.. Колкото по-развита е една икономика, толкова по-малък е относителният дял на разходите за храна и по-голям е относителният дял на разходите за услуги. Така например в напредналите страни делът на потребителските разходи за услуги е около 45%, а за хранителни стоки –16-20%.

Инвестиционни разходи(І). Това са разходи за покупка на бъдещи потребителски и производствени стоки и услуги. Покупката на оборудването в дадена фирма е вложение, което доставя производствени стоки в бъдеще. Тези разходи се извършват в две форми-физически капитал и стокони запаси. Фирмите купуват машини, оборудване и съоръжения, за да попълнят своя физически капитал. Освен това те купуват или произвеждат стоки и услуги с цел увеличаване на своите запаси. Производителите на стомана, за да подържат нормален ритъм на работа, трябва да имат резерви от стомана, в складовете на магазините трябва да има запаси от облекло и предмети за всекидневна употреба. Прирастът на тези запаси се прима за част от инвестициите. Следователно, стоконите запаси се състоят от стоки, които се съхраняват за по-нататъшно използване в производството или за продажба.

Важен момент при определяне на инвестиционните разходи се явява разграничаването на инвестициите на brutни и нетни. Brutните инвестиции включват всички фирми, сгради, машини, построени през текущата година, независимо че част от тях заместват други капиталови стоки, които са изхвърлени като негодни. Brutните инвестиции обаче не са точен показател за нарастването на националния капитал. За тази цел служат нетните инвестиции, които се определят като разлика между сумата на brutните инвестиции и амортизациите на основния капитал.

Държавни разходи (G). Те включват разходите на държавата за покупка на стоки и услуги в държавния сектор. Към тях се отнасят разходите за издръжка на държавни институции, за осигуряване на вътрешната и външната сигурност (армия, полиция),

за строеж на административни сгради, болници, училища, пътища, както и разходите за заплата на държавните служители – учители, лекари, чиновници и др.

Държавните разходи изключват трансферните плащания от бюджета, тъй като те са израз на преразпределение на дохода и не са свързани с производството на нов продукт. При тях липсва насрещно движение на стоки и услуги – изплатените помощи на безработните и социалните помощи на бедните не олицетворяват никакви държавни разходи за стоки и услуги. Бедният получава социална помощ от държавата именно защото е беден, а не че е предоставил някаква стока или услуга и следователно това взаимоотношение не е акт на покупко-продажба. Докато държавният служител получава заплата за това, защото с трудовата си дейност е предоставил някаква услуга на съответната държавна институция.

Нетен експорт (Ne). Той изразява разликата между общия износ и общия внос на страната. Износът се измерва със стойността на стоките и услугите, произведени в националното стопанство и продадени на чужденци, а вносът се образува от стойността на стоките и услугите, купени от чужденци. Тъй като brutния вътрешен продукт отразява само националното производство, неговото измерване изисква да се прибави стойността на нетния експорт, който е равен на съвкупния износ минус съвкупния внос.

Ако паричната стойност на стоките и услугите, които са продадени на чужденци, превишава паричната стойност на стоките и услугите, купени от тях, нетният износ е положителна величина и се прибавя към brutния вътрешен продукт. Обратно, ако страната купува повече стоки и услуги от чужденците, отколкото им продава, нетният износ се приспада.

Както се вижда разходният начин за определяне на brutния вътрешен продукт включва парично стойностната оценка на неговите компоненти – потребителски разходи, инвестиционни разходи, държавни разходи и нетен експорт.

$$GDP = C + I + G + Ne$$

Доходният подход представя brutния вътрешен продукт като сума от доходи, създадени и получени от собствениците на производствените фактори при производството на всички крайни стоки и услуги. Представен по този начин brutният вътрешен продукт включва следните компоненти: заплати и възнаграждения на заетите, ренти, лихви, печалби, косвени данъци и амортизация на основния капитал.

Работната заплата и другите възнаграждения (W) представляват трудови доходи, които идват от държавния и частния сектор. Освен работната заплата тук се включват още премии, здравни и пенсионни вноски и други отчисления в специалните фондове. Трудовите доходи имат най-висок дял и заемат близо две трети от brutния вътрешен продукт.

Лихвата(L) включва само доходите на населението срещу направени от тях влогове(депозити) в банковите институции, която длъжниците плащат за направените заеми.

Лични рентни доходи(R). Те са възнаграждение на собствениците на ресурси затова, че дават разрешение тези ресурси да бъдат използвани за определен период от други лица. Така например собствениците на земя могат да предоставят правото за ползване на земя, оборудване, жилища и др.

Корпоративната печалба (π) представлява доходите на фирмите, които са включени в корпоративните структури. Печалбата се разглежда като възнаграждение за производствената дейност. Както работната заплата мотивира работниците да доставят трудови услуги, така и очакваната печалба стимулира предприемачите да доставят капитал и оборудване, да предприемат съответна стопанска дейност и да поемат риск. Една част от корпоративната печалба е предназначена за изземване чрез данъците, друга част се изземва като дивидент за акционерите, а трета част, наречена неразпределена печалба, се използва за инвестиране и други цели.

Доходи на некорпоративни фирми – това са доходите на юридически невключените в корпоративните структури малки и дребни фирми, известни като малък бизнес. Тези доходи се състоят от работна заплата, печалба от капитала и предприемаческите умения.

Косвени данъци(N). Тези данъци се плащат от потребителите, защото се включват в цените на стоките и услугите. Типичен пример са акцизите за алкохола и цигарите. Ако например купуваме от магазина стока с цена 100 лева, обложена с косвен данък от 10%, действителната цена на покупката ще бъде 110 лева, от които 100 лева са заплати, рента, лихва и други приходи, а десетте лева отиват в държавата. Тези десет лева са включени в измерването на brutния вътрешен продукт и по разходния, и по доходния начин. С това се защитава принципът, че съвкупните разходи са равни на съвкупните доходи. Към косвените данъци освен продажните такси се включват още и митническите и лицензионните такси.

Амортизацията (A) на основния капитал е специфичен доход на фирмите, който компенсира участието на основния капитал като

част от производителния капитал, вплътена в машини, съоръжения, производствени сгради. Тя участва изцяло в производствения процес и пренася на части своята стойност в готовия продукт. Например ако една машина работи 10 години, всяка година $1/10$ част от стойността на тази машина се пренася върху стоките, произведени с нейна помощ. Тя се натрупва в т.нар. амортизационен фонд. Амортизацията е възстановяване в парична форма на стойността на основния капитал чрез периодични отчисления, които съответстват на неговото износване. Амортизационните отчисления се използват за ремонти и за закупуване на нова техника. В съвременните условия амортизационните отчисления в корпорациите достигат огромна величина и са най-важния вътрешен източник за тяхното финансиране. В национален мащаб амортизацията представлява разликата между brutните и нетните инвестиции.

Брутният вътрешен продукт, измерен по доходния подход има следната структура:

$$GDP = W + L + R + \pi + N + A$$

Пресмятанията по трите подхода-производствен, разходен и доходен трябва да отразяват приблизително еднакъв размер на оценка на brutния вътрешен продукт. Но тъй като в съвременната пазарна икономика се извършват много сделки, които не намират отражение при оценката на brutния вътрешен продукт, официално публикуваният му размер винаги е по-малък от действителния. Разликата между тях е свързана с така наречената скрита икономика.

Брутният вътрешен продукт измерва икономическата активност на всички домакинства и фирми на дадена страна. Същевременно на територията ѝ функционират и значителен брой чужди фирми, които осъществяват разнообразна стопанска дейност и генерират доходи. Ако те ги изразходват в страната, например в България, разходите им се включват в състава на brutните инвестиции. Възможно е обаче фирмите да прехвърлят спечелените левове в чужда валута и да я изнесат законно зад граница. В този случай създадения доход вътре в страната се изнася в чужбина и се употребява там.

Паралелно с чуждите фирми в България, български фирми работят в чужди страни. По същия начин те могат да приведат в страната ни спечелените марки например от продажбата на български стоки. В този случай налице е внос на доход, спечелен в чужбина. Разликата от изнесения и внесен в страната доход представлява чистия доход от чужбина. Като прибавим чистия доход от чужбина към brutния вътрешен продукт, получаваме показателя

брутен национален продукт. Той отчита и дохода от външноикономическите операции на страната, който е напуснал или влязъл в потока на циркулиращите доходи. Следователно, брутният национален продукт измерва икономическата активност на всички домакинства и фирми на дадена страна.

9.3. Проблеми на брутният вътрешен продукт като макроизмерител

Като измерител на националната икономика брутният вътрешен продукт съдържа някои недостатъци:

- Брутният вътрешен продукт се пресмята по текущи цени и затова в номинално изражение се влияе от индекса на цените. Ако цените са високи той расте, а ако цените са ниски, намалява. По този начин се получава разминаване между номиналните и реалните му размери. Когато брутният вътрешен продукт е изразен в текущи цени не може да служи за сравнение на производството в два различни периода и на тази база да се проследи развитието на икономиката. За да се избегне този недостатък е необходимо номиналният брутен вътрешен продукт да бъде коригиран от влиянието на промените в цените.

Елиминирането на влиянието на цените и превръщането на номиналният брутен вътрешен продукт в реален се извършва чрез дефлатора на брутният вътрешен продукт.

Дефлаторът показва разходите за покупки на стоки, включени в брутният вътрешен продукт през текущата година, спрямо разходите за тяхната покупка през приетата базисна година. Тези разходи, т.е. цените на стоките, включени в брутният вътрешен продукт през базисната година, се приемат за 100 и се отнасят към индекса на цените (дефлатора) през текущата година. За илюстрация ще преведем следния пример: номиналният брутен вътрешен продукт ($H_{\text{БВП}}$) за България за 2003 г. е 34410 мил.лева, а инфлацията за тази година спрямо 2002 г. е 2,3%. Реалният брутен вътрешен продукт ($P_{\text{БВП}}$) за текущата 2003г. се пресмята по формулата:

$$P_{\text{БВП}}_{\text{ТЕК.ГОД}} = H_{\text{БВП}}_{\text{ТЕК.ГОД}} \times \frac{\text{Дефлатор}_{\text{БАЗ.ГОД}}}{\text{Дефлатор}_{\text{ТЕК.ГОД}}}$$

$$P_{\text{БВП}}_{2003\text{г}} = H_{\text{БВП}}_{2003\text{г}} \times \frac{\text{Дефлатор}_{2002\text{г}}}{\text{Дефлатор}_{2003\text{г}}} = 34410 \times \frac{100}{102.3} = 33636 \text{млн.лева}$$

Дефлаторът на brutния вътрешен продукт се определя като процентно отношение на номиналния брутен вътрешен продукт ($N_{\text{БВП}}$) към реалния брутен вътрешен продукт ($P_{\text{БВП}}$) или

$$\text{Дефлатора на БВП} = \frac{N_{\text{БВП}}}{P_{\text{БВП}}} \times 100$$

Ако реалният БВП се изчислява за период от няколко години спрямо цените в дадена базисна година, може да се изведе тенденцията в развитието на икономиката.

- Брутният вътрешен продукт не отразява домашното (натуралното) стопанство, тъй като последното не получава пазарна оценка. Например домашните услуги на хората (приготвяне на храна, шиене на дрехи и др.) не се оценяват чрез пазара и не прибавят нищо към величината на brutния вътрешен продукт;
- Брутният вътрешен продукт изключва нелегалната (скрита) икономика, която функционира на пазарен принцип, но не дава официална информация за потоците стоки- пари и не се облагат с данъци. Например, когато техникът иска да му се плати в брой, много вероятно е стойността на извършената услуга никога да не се включи в brutния вътрешен продукт, защото плащането няма да се отрази в неговата данъчна декларация. В тази връзка някои икономисти са изчислили, че производството на скритата икономика достига до $\frac{1}{4}$ от официалния брутен вътрешен продукт;
- Брутният вътрешен продукт не отчита вторичните негативни ефекти на текущото производство като замърсяване на околната среда, изчерпването на невъзобновяеми природни ресурси и др. негативни ефекти, които не приемат пазарна оценка;
- Брутният вътрешен продукт показва размера на реалното производство за една година, без да оценява неговата полезност или степен на удовлетвореност на човешките потребности. Така например с еднакъв принос в brutния вътрешен продукт се включват и производството на оръжие и производството на храна;
- Брутният вътрешен продукт не отразява свободното време. Публикуваната статистическа информация за величината на brutния вътрешен продукт по години и

страни не отчита продължителността на работния ден, която в едни страни е 6 – 7 часа, а в други 9 – 10 часа. Увеличаването на свободното време означава при равни други условия намаляване на резултатите от производствената дейност, която се обхваща от брутния вътрешен продукт, но затова създава условия за по-пълноценно развитие на личността.

Изтъкнатите недостатъци на брутния вътрешен продукт се преодоляват в известна степен чрез показателя **нетно икономическо благосъстояние**. Той се основава на оценката за благата от гледна точка на това дали те са желани или не в потреблението на средният масов консуматор. В тази връзка американските икономисти Джеймс Тобин и Уилям Нордхауз предлагат методика за измерване на икономическото благосъстояние, която позволява брутния вътрешен продукт да бъде изчистен от недостатъците. Идеята е в този показател да се включи производството, не получаващо пазарна оценка и скритите доходи; да се отрази свободното време; да се намали брутния вътрешен продукт с отрицателните странични ефекти. Смисълът на методиката е качеството на живот да бъде измерено с помощта на социални индикатори, които са не само количествени, но и качествени величини и отразяват важни страни на състоянието на обществото- здраве, свободно време, степен на замърсеност на природната среда и т. н.

Независимо от въведения нов макропоказател, получил названието нетно икономическо благосъстояние, брутния вътрешен продукт си остава основен измерител на резултатите от икономическата дейност. Без него икономическата теория и политика не са в състояние да определят причините за по-бавен или по-бърз икономически растеж.

9.4. Други измерители на макроикономиката

Освен брутния вътрешен продукт за измерване на националната икономика се използват показатели като: нетен (чист) национален продукт, национален доход, личен доход, разполагаем доход.

Нетния национален продукт се получава като разлика между брутния национален продукт и годишната амортизация на основния капитал. Този макроизмерител дава точна количествена представа за годишния обем на производството, което обществото може да употреби, без да влоши производствените си възможности за следващата година.

Националният доход представлява общата сума на доходите, изплатени на собствениците на производствените фактори за една година. Той включва трите основни вида доходи: от труд (работна заплата и допълнителни трудови възнаграждения), от капитал (ренти, лихви, брутна печалба), от собственост. Неговата величина се определя по два начина:

- Като сума от съвкупните доходи, създадени в националната икономика за една година от всички собственици на производствени ресурси: работни заплати, печалби, лихви, ренти;
- Като разлика между нетния национален продукт и косвените данъци. Косвени данъци се плащат за много стоки. За тези стоки пазарната цена е по-висока от дохода, получен от фирмата. Така косвените данъци, предимно данъкът върху добавената стойност трябва да се извадят от нетния национален продукт, за да се изчисли дохода получен от факторите за производство.

Личният доход е целият доход, получен от населението и използван за потребление, спестяване и плащане на данъци. Определя се като към националният доход се прибавят получените, но не заработени доходи (трансферни плащания, получени от домакинствата) и се извадят заработените, но не получени доходи (вноски за социално осигуряване, които се правят от фирмите, данъкът върху корпоративната печалба и не разпределената печалба). Трансферните плащания включват плащания за социални помощи за безработни и социално слаби, социално осигуряване (пенсии, здравно осигуряване, временна нетрудоспособност, майчинство и др.), които държавата или частния сектор осигуряват на домакинствата.

Разполагаемият доход е окончателният доход, с който разполага домакинството. Той се определя като от личният доход се приспадат индивидуалните данъци (личния подоходен данък, данъкът върху имуществото, данъкът върху наследството и др.). Този доход се разпределя за потребление и спестяване. Разходите на домакинствата за потребление са всички техни разходи за стоки и услуги с изключение на покупката на жилища. Те заемат около 90% от располагаемия им доход. Структурата на располагаемия доход характеризира жизнения стандарт на населението и степента на развитие на икономическата система.

Като заключение следва извода, че в системата от измерители на националното производство се формират и проявяват определени връзки и зависимости, които могат да се обобщят в следната схема:

Брутен вътрешен продукт (GNP)

- Амортизации (A)

Нетен национален продукт (NNI)

- Косвени данъци (Tx)

Национален доход (NI)

- Данъци върху корпоративни печалби
- Неразпределена корпоративна печалба
- Вноски за социално осигуряване
- + Трансферни плащания (Tr)
- + Дивиденди от акционерно участие

Личен доход (PI)

- Данъци върху лични доходи

Разполагаем доход за потребление и спестявания (DI)

Ключови понятия

Производствен подход

Разходен подход

Доходен подход

Брутен вътрешен продукт

Добавена стойност

Крайни и междинни продукти

Трансферни плащания

Брутни инвестиции

Нетни инвестиции

Държавни разходи

Нетен експорт

Номинален брутен вътрешен продукт

Реален брутен вътрешен продукт

Дефлатор

Нетен национален продукт

Национален доход

Личен доход

Разполагаем доход

Нетно икономическо благосъстояние